

AGNIESZKA NALEWAJEK¹

Instytut Historii

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

ORCID 0000-0001-5155-4511

FINANSOWE ASPEKTY WYPRAWY MOŁDAWSKIEJ JANA OLBRACHTA Z 1497 ROKU

Financial Aspects of John I Albert's Moldavian Campaign of 1497

Abstract

This article examines the financial conditions of John I Albert's Moldavian campaign of 1497 based on accounting records. It explores issues related to the standing defence (Polish *obrona potoczna*) of Ruthenia, particularly the expenditures on mercenary troops. The study analyses military expenses using payment registers for cavalry and infantry captains (Polish *rotmistrzowie*), who served in Ruthenia in 1496 and during the Moldavian campaign in 1497. Additionally, the article provides insights into the broader circumstances of the campaign, including the Tatar attack on Podolia, the burning of Trembowla, and armed clashes that took place in Ruthenia in the first half of 1497. The financial analysis helps to better understand the reasons behind John I Albert's significant military effort in launching the Moldavian campaign.

Keywords: Moldavian campaign, John I Albert, captains, military affairs, military finances, *obrona potoczna*, Podolia

Abstrakt

Artykuł stanowi próbę przyjrzenia się finansowym uwarunkowaniom wyprawy mołdawskiej Jana Olbrachta z 1497 r. w oparciu o źródła rachunkowe. Ukazuje kwestie dotyczące obrony potocznej Rusi, w szczególności nakładów na wojsko zaciężne. Przedstawia analizę wydatków wojskowych na podstawie rejestrów wypłat dla rotmistrzów jazdy i piechoty zaciężnej, którzy ze swymi oddziałami pełnili służbę na Rusi w 1496 r. oraz podczas wyprawy mołdawskiej w 1497 r. Uzupełnia wiedzę o okolicznościach wyprawy, m.in. o zaatakowaniu Podola przez Tatarów i spaleniu Trembowli oraz starciach zbrojnych, do których dochodziło na Rusi w pierwszej połowie 1497 r. Analiza aspektów finansowych pozwala lepiej poznać powody podjęcia przez Jana Olbrachta wielkiego wysiłku militarnego, jaki stanowiła wyprawa mołdawska.

Słowa kluczowe: wyprawa mołdawska, Jan Olbracht, rotmistrzowie, wojskowość, finanse wojska, obrona potoczna, Podole

¹ Dr Agnieszka Nalewajek – pracownik naukowy w Instytucie Historii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, w Katedrze Historii Nowożytnej, prowadzi badania nad epoką jagiellońską, dworem królewskim, zajmuje się naukami pomocniczymi historii. E-mail: a.nalewajek@uksw.edu.pl.

Wyprawa mołdawska Jana Olbrachta była kampanią w konflikcie wojennym Korony Polskiej z Imperium Osmańskim, który rozpoczął się w 1484 r. po zajęciu przez Turków portów nadczarnomorskich Kilii i Białogrodu². W 1489 r. doszło do rozejmu, który następnie z inicjatywy Jana Olbrachta w 1494 r. został przedłużony przez Bajazyda II na kolejne trzy lata³. Na początku 1497 r. sułtan odrzucił propozycję zawarcia układu pokojowego z Polską⁴. W połowie roku Jan Olbracht podjął zbrojną wyprawę przez Mołdawię nad Morze Czarne, której finałem była klęska bukowińska⁵. Przyniosła duże straty wojenne, niesławę królowi oraz „obniżenie prestiżu i pozycji międzynarodowej Polski”⁶. Kluczową rolę w niepowodzeniu wyprawy odegrał hospodar Stefan, który obawiał się o swój tron po wejściu Jana Olbrachta z licznym wojskiem na terytorium państwa mołdawskiego⁷. Po śmierci polskiego władcy jego bracia, Zygmunt i Władysław Jagiellończyk, wyprawę tę uważali za „wojnę króla Jana Olbrachta w Mołdawii”⁸.

Konflikt wojenny narastał wraz z końcem rozejmu z Turcją, pomimo jego przedłużenia w 1494 r. Tatarzy napadli wówczas na Wielkie Księstwo Litewskie, a jeden ich zagon pod koniec sierpnia przedostał się na stronę polską i zadał znaczące straty obronie potocznej Rusi w bitwie pod Wiśniowcem⁹. Sejm zwołany w Radomiu we wrześniu 1494 r. nie doszedł do skutku, pozostawiając królowi podejmowanie przeciwdziałań wobec ataków na ziemie

² O. Górka, *Białogród i Kilia a wyprawa z 1497 r.*, „Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział II”, 25/1932, s. 1-22; F. Papée, *Zagadnienia Olbrachtowej wyprawy z 1497 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 47/1933, nr 1, s. 17-30; Z. Spieralski, *Kampania obertyńska 1531 roku*, Warszawa 1962, s. 66; I. Czamańska, *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996, s. 148-153; M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów z wschodnimi i południowymi sąsiadami Królestwa Polskiego w XV wieku*, Siedlce 2002, s. 121-131.

³ F. Papée, *Jan Olbracht*, Kraków 2006, s. 70. I. Czamańska błędnie podała, że rozejm z 1489 r. przedłużono w 1493 r. Eadem, op. cit., s. 167.

⁴ F. Papée, *Jan Olbracht*, s. 125. Rozbieżnie traktowane są informacje ze źródeł o wymarszu wojsk tureckich nad Dunaj wiosną 1497 r. Papée podał je bez zastrzeżeń (ibidem). Z kolei I. Czamańska uznała, że były to pogłoski (eadem, op. cit., s. 167).

⁵ Przebieg wyprawy Jana Olbrachta był wiele razy opisywany przez polskich historyków: A. Lewicki, *Król Jan Olbracht. O klęsce bukowińskiej 1497 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 7/1893, s. 1-15; A. Borzemski, *Siły zbrojne w wołoskiej wojnie Jana Olbrachta*, Lwów 1928; F. Papée, *Jan Olbracht*, s. 125-146; Z. Spieralski, *Po klęsce bukowińskiej 1497 r. Pierwsze najazdy Turków na Polskę*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 9, 1963, cz. 1, s. 45-58; I. Czamańska, op. cit., s. 167-177; J. Smołucha, *Kilka uwag na temat wyprawy czarnomorskiej Jana Olbrachta w 1497 r.*, „Studia Historyczne”, 40/1997, nr 3, s. 413-421; M. Plewczyński, op. cit., s. 131-149; T. Grabarczyk, *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2000, s. 248-257; idem, *The Polish court banner in the Moldavian expedition in 1497*, „Fasciculi Archaeologiae Historicae Lodziensis”, 2017, z. 30, s. 29-34.

⁶ I. Czamańska, op. cit., s. 177.

⁷ F. Papée, *Jan Olbracht*, s. 126-145; I. Czamańska, op. cit., s. 169-175; K. Niemczyk, *Antemurale Christianitatis? Propaganda antyturecka a wyprawa Jana Olbrachta z 1497 roku w świetle źródeł*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 146/2019, z. 1, s. 43-61; eadem, *Wyprawa Jana Olbrachta z 1497 r. w historiografii polskiej*, w: *Związki polsko-rumuńskie w historii i kulturze*, red. E. Wieruszewska-Caliś, K. Stempel-Gancarczyk, Suczawa 2018, s. 98-110.

⁸ Określenie znalazło się w rachunkach Zygmunta Jagiellończyka z pobytu na Węgrzech w 1502 r. w związku z pojawieniem się na dworze królewicza kobiety zbiegłej z niewoli tureckiej, schwytej przez Turków w Mołdawii w 1497 r.: *Item uni mulieri fugienti ex captivitate Thurcorum, que aduc in Valachia in bello domini regis Joannis Alberti capta erant in Moldavia, ad dominum principem cum supplicatione venienti*. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego Oddział 1 Rachunki Królewskie, sygn. 29, k. 246v (dalej: AGAD, ASK Oddział 1); *Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hetmana Slezska a Lužic, z let (1493) 1500-1507*, wyd. P. Kozak, Praha 2014, s. 234.

⁹ F. Papée, *Jan Olbracht*, s. 71.

koronne¹⁰. Jan Olbracht podczas pobytu w Prusach Królewskich zabiegał o pozyskanie pieniędzy na obronę przed zagrożeniem ze strony Turcji¹¹. Nasilający się „przedsmak wojenny” spowodował, że sejm w Piotrkowie w 1496 r. postanowił zwiększyć wydatki na wojsko. W tym celu nałożono pobór podatku w wysokości 4 groszy od łanu, a także ciży będącej akcyzą od obrotu handlowego¹².

Niniejszy artykuł stanowi próbę przyjrzenia się aspektom finansowym wyprawy mołdawskiej z 1497 r. Potrzebę analizy na podstawie ksiąg rachunkowych Jana Olbrachta przychodów i wydatków z poboru ustalonego przez sejm piotrkowski postulował Fryderyk Papée: „Czy podatki z r. 1496 płacono sumiennie, czy pożytek z nich był wydatny? Na te pytania znowu odpowiedzieć będzie można dopiero po należytych wydaniu ksiąg rachunkowych”¹³. Zagadnienie to dotąd nie zostało ukazane w badaniach nad wyprawą mołdawską Jana Olbrachta, w których podejmowano głównie kwestie polityczne oraz wojskowe¹⁴. Pytanie, które postawił Fryderyk Papée, pozostanie jednak bez odpowiedzi bowiem spośród ksiąg rachunkowych Jana Olbrachta nie zachowały się ani rejestry bieżących przychodów i rozchodów królewskich, ani rachunki z wydatków na wojsko zaciężne z 1497 r.

Osobne rachunki wojskowe były prowadzone w urzędzie podskarbińskim obok rachunków królewskich od lat siedemdziesiątych XV wieku. Zachowały się dwa rejestry tego rodzaju z roku 1471 i z lat 1478-1481, które zawierały zestawienia i rozliczenia wypłat żołdu dla rotmistrzów oddziałów zaciężnych¹⁵. Wysokość żołdu określały listy przypowiednie. Dla rot konnych stawka wynosiła 10 florenów za jednego konia na kwartał, a dla pieszych 5 florenów na kwartał¹⁶. Od 1497 r. obowiązywały zmniejszone i różnicowane stawki kwartalne dla jazdy zaciężnej, po 8 florenów dla rot ciężkozbrojnych kopijniczych i po 6 florenów dla rot lekkobrojnych strzelczych¹⁷. Na wojsko zaciężne przeznaczano pobory z podatków ustanawianych na sejmach. W ostatnich dekadach panowania Kazimierza Jagiellończyka wobec problemu najazdów tatarskich narastającego pod wpływem ekspansji tureckiej utrzymywano oddziały zaciężne jako obronę potoczną Rusi¹⁸. Z okresu konfliktu wojennego w latach 1485-1489 nie zachowały się rachunki wojskowe.

Pewien wgląd w wydatki królewskie na obronę Rusi umożliwia rejestr dworzan Jana Olbrachta, który zawiera wykazy płac dla członków jego dworu za służbę konną¹⁹. Rękopis obejmuje zestawienia płac prowadzone od 1487 r., które dostarczają bezcennej wiedzy na temat kwestii finansowo-wojskowych. Rachunki pozwalają określić, że wysokość płac

¹⁰ Ibidem, s. 71-73.

¹¹ Ibidem, s. 81-82.

¹² Ibidem, s. 107-108.

¹³ Ibidem, s. 108.

¹⁴ A. Borzemski, op. cit., s. 5-6; M. Plewczyński, op. cit., s. 133; T. Grabarczyk, *The Polish court banner*, s. 29-34; idem, *Piechota zaciężna*, s. 248-257.

¹⁵ AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego Oddział 85 Rejestry Popisowe Wojska Koronnego, sygn. 1, k. 47-132 (dalej: AGAD, ASK Oddział 85); AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego Oddział 86 Rachunki z przychodów i wydatków na potrzeby wojska koronnego, sygn. 1 (dalej: AGAD, ASK Oddział 86).

¹⁶ Z. Spieralski, *Kampania obertyńska*, s. 38, 42; T. Grabarczyk, *Piechota zaciężna*, s. 18.

¹⁷ A. Borzemski, op. cit., s. 35; Z. Spieralski, *Kampania obertyńska*, s. 38.

¹⁸ Z. Spieralski, *Geneza i początki obrony potocznej. Studium o wojsku polskim w XV w.*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 34/1992, s. 3-34.

¹⁹ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2; A. Nalewajek, *Dwór królewski Jana Olbrachta w latach 1492-1501. Wykazy dworzan i rodziny dworskiej*, Warszawa 2022, s. 21-25.

z poczty dworzan w służbie królewskiej w latach 1487-1497 opierała się na jednakowej stawce, która wynosiła 10 florenów za konia na kwartał, czyli takiej samej jak wysokość żołdu jazdy zaciężnej²⁰. Ponadto w rejestrze zachowały się wykazy wypłat dla rotmistrzów jazdy oraz piechoty zaciężnej z lat 1496-1497²¹.

Zanim doszło do sejmu w Piotrkowie w 1496 r., na którym zdecydowano o poborze podatków na potrzeby wojskowe, jesienią 1495 r. Jan Olbracht wysłał na Ruś pierwszą grupę dworzan, którzy mieli wzmocnić obronę potoczną. Wśród nich znajdowało się czterech rotmistrzów rot konnych. Następni dworzanie udali się na Podole latem, a kolejni jesienią 1496 r.²² W tym okresie koszty ich płac za służbę w obronie Rusi były finansowane z rozchodów na dwór królewski.

Wysokość nakładów potrzebnych wówczas na wojsko zaciężne pozwalają zobrazować zachowane w rejestrze dworzan fragmenty rachunków wojskowych w postaci niedatowanych notatek, które zawierają rozliczenia należności za okres pięciu kwartałów służby dla trzech rotmistrzów wysłanych na Ruś pod koniec 1495 r.²³ Rozliczenia te obejmowały najprawdopodobniej rok 1496 oraz pierwszy kwartał 1497 r. Poniżej w tabeli podane są kwoty należności.

**Tabela 1. Kwoty należności dla rotmistrzów rot konnych
za pięć kwartałów służby (1496-1497)**

Lp.	Osoba	Liczebność roty	Należności	Straty	Źródło
1.	Dersław Osowski	200 koni	4700 fl.	408 fl.	RW 2, k. 78
2.	Maciej Jankowski	170 koni	3865 fl.	-	RW 2, k. 78
3.	Piotr Łęcki	170 koni	3995 fl.	-	RW 2, k. 78v
Razem		540 koni	12560 fl.		

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2 (cyt. jako RW).

Rozliczenia dotyczyły rotmistrzów Dersława Osowskiego, Macieja Jankowskiego oraz Piotra Łęckiego. W ich rotach znajdowało się łącznie 540 koni. Za pięć kwartałów, zgodnie ze stawką kwartalną 10 florenów za konia, przysługiwało im łącznie 27 tysięcy florenów. Suma zaległych należności do zapłaty dla rotmistrzów wynosiła 12560 florenów. Oznacza to, że ponad połowę żołdu wypłacono im na bieżąco. Rozliczenia obejmowały nie tylko zaległy żołd, lecz także odszkodowania za poniesione straty. Kwotę należności z tego tytułu wymieniono tylko w jednym rozliczeniu. Była to suma stosunkowo nieduża, o wysokości 408 florenów, co wskazuje, że najprawdopodobniej rachunki te dotyczyły okresu przed wyprawą mołdawską.

O niespokojnej sytuacji na Podolu świadczą wysokie straty poniesione przez dworzan, którzy służyli w obronie potocznej. Wypłacono je w formie pieniężnej w połowie kwietnia 1497 r., by mogli oni jak najszybciej wydać je na uzupełnienie pocztów. Miesiąc wcześniej

²⁰ A. Nalewajek, *Płace dworzan konnych w okresie panowania króla Jana Olbrachta (1492-1501)*, w: *Jagiellonowie i ich świat. Bogactwo i ubóstwo Jagiellonów*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2025, s. 125-142.

²¹ Eadem, *Dwór królewski*, s. 25.

²² Eadem, *Curienses w służbie wojskowej na Rusi za panowania króla Jana Olbrachta – zarys problematyki źródłowej*, „Historia Slavorum Occidentis”, 32/2022, nr 1, s. 122-124.

²³ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 78-78v; A. Nalewajek, *Curienses*, s. 124-125.

w Sandomierzu ta grupa dworzan dostała wypłatę za służbę po 2 floreny za konia²⁴. Na dworze nie było wtedy pieniędzy na zapłacenie im zaległych świadczeń za służbę na Podolu. Brakowało ich także w kwietniu, w związku z czym wypłacono pieniądze jedynie za odszkodowania, a na resztę należności otrzymali wówczas kwitancje²⁵. Wysokość wypłat z tytułu strat przedstawia poniższa tabela.

Tabela 2. Kwoty należności dla dworzan służących na Rusi za straty wypłacone w kwietniu 1497 roku

Lp.	Osoba	Poczet	Straty	Data	Źródło
1.	Mikołaj Jemielnicki	8 koni	58 fl.	16 IV 1497	RW 2, k. 76
2.	Bernard Goławiński	8 koni	80 fl.	16 IV 1497	RW 2, k. 93v
3.	Stanisław Dołuski	6 koni	63 fl.	16 IV 1497	RW 2, k. 95
4.	Jardanowski	8 koni	110 fl.	16 IV 1497	RW 2, k. 101
5.	Mikołaj Wessel	8 koni	80 fl.	16 IV 1497	RW 2, k. 100
6.	Stanisław Kosiński	6 koni	58 fl.	16 IV 1497	RW 2, k. 100v
7.	Kościowicz	6 koni	38 fl.	17 IV 1497	RW 2, k. 102
8.	Balicki	6 koni	38 fl.	17 IV 1497	RW 2, k. 50
9.	Niczacki	8 koni	52 fl.	17 IV 1497	RW 2, k. 44
10.	Jakub Pełka	5 koni	18 fl.	17 IV 1497	RW 2, k. 56
11.	Jan Garbacz Jasieński	12 koni	100 fl.	15 IV 1497	RW 2, k. 96
Razem	11 osób	83 konie	695 fl.		

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2.

Z tabeli wynika, że na odszkodowania dla 11 dworzan, których pocztę liczyły 83 konie wydano łącznie 695 florenów. Suma ta była znacznie wyższa od kwoty należności za straty dla liczącej 200 koni rotę zaciężnej wynoszącej 408 florenów. Najwyraźniej dworzanie pełniący służbę na Podolu w okresie poprzedzającym wyprawę mołdawską stoczyli krwawe starcie, w którym ponieśli dotkliwe straty w swych pocztach konnych. To tłumaczyłoby dużą wysokość odszkodowań, które wypłacono im w kwietniu 1497 r., aby mogli przygotować się do dalszego pełnienia służby wojskowej.

Skala strat w grupie dworzan, którzy wzmacniali obronę potoczną, stanowi dowód tego, że jesienią 1496 lub na początku 1497 r. Podole zostało zaatakowane przez Tatarów. Dokument królewski z dnia 25 maja 1497 r. wskazuje, że wskutek najazdu tatarskiego ucierpiało miasto Trembowla, którą Jan Olbracht z powodu spalenia zwolnił od podatków na 8 lat²⁶. Nie ulega zatem wątpliwości, że dotkliwy atak Tatarów na Trembowlę, jeden z ważniejszych zamków strzegących Podola, miał miejsce przed wyprawą mołdawską²⁷. Najazd budził

²⁴ AGAD, ASK Oddział 1, sygn. 22, k. 97-98; AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2, k. 145v. A. Nalewajek, *Curientes*, s. 124-125.

²⁵ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 3, k. 11-12v.

²⁶ Regest dokumentu w Metryce Koronnej podaje, że miasto zostało spalone przez Tatarów (*post combustionem per hostes Crucis Christi tartaros*) oraz nawiązuje do podobnego zwolnienia dla Hrubieszowa (*sub forma cancellariae solita ut Rubieschoviensibus*). AGAD, Metryka Koronna, MK 16, k. 59; *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski, t. 2, Warszawa 1907, nr 731 (dalej: MRPS). Podobny dokument ze zwolnieniem z podatków na 8 lat z powodu spalenia dla Hrubieszowa został wystawiony 2 maja 1497 r. Streszczenie wspomina jedynie o zniszczeniu miasta. AGAD, Metryka Koronna, MK 16, k. 45; MRPS, t. 2, nr 699.

²⁷ F. Papée nie wspomniał o tym fakcie, natomiast podał, że Trembowla oraz inne miasta na Podolu i Rusi zostały zniszczone podczas odwetowego najazdu tureckiego w pierwszej połowie 1498 r. Odnotował informację o „pogorzelnach” z Kołomyi, którzy pojawili się w obozie królewskim pod Haliczem latem 1497 r. Idem, *Jan Olbracht*,

obawę, że nastąpi kolejne uderzenie tatarsko-tureckie na ziemie koronne po zakończeniu rozejmu z państwem osmańskim w 1497 r. Wobec realnego, jak pokazują fakty, zagrożenia konieczne było wzmocnienie obrony potocznej.

W tej sytuacji Jan Olbracht dokonywał zwiększenia liczby wojska na Rusi. Od lata 1496 r. do służby na Podolu przybywali z dworu kolejni dworzanie ze swymi pocztami²⁸. Natomiast pod koniec września 1496 r. na Ruś z dworu w Krakowie wyruszyli dworzanie, którzy mieli zaciągnięte nowe rotty konne²⁹. Wydatki związane z ich służbą wojskową, zarówno świadczenia za ich własne poczty konne, jak i wypłaty żołdu, zawarto w osobnym rejestrze, który zachował się w księdze płac dla dworzan. Zestawienia wypłat obejmowały także okres wyprawy mołdawskiej w 1497 r. Dotyczyły też kilku rotmistrzów piechoty³⁰. Poniższe tabele ukazują kwoty przeznaczone na żołd czterech rotmistrzów wysłanych z rotami konnymi na Ruś jesienią 1496 r. oraz wypłaty świadczeń na ich poczty.

Tabela 3. Wypłaty dla rotmistrzów jazdy zaciężnej w Krakowie ok. 29 września 1496 r.

Lp.	Osoba	Poczet	Płaca	Rota	Rata	Żołd	Źródło
1.	Wiktoryn Humbicki	12 koni	276 fl.	200 koni	4 fl.	800 fl.	RW 2, k. 171
2.	Grot	10 koni	200 fl.	200 koni	4 fl.	800 fl.	RW 2, k. 171
3.	Strzała	6 koni	60 fl.	100 koni	4 fl.	400 fl.	RW 2, k. 171v
4.	Jan Radzimiński	12 koni	-	200 koni	4 fl.	800 fl.	RW 2, k. 171v
Razem		40 koni	536 fl.	700 koni		2800 fl.	

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2.

Tabela 4. Wypłaty dla rotmistrzów jazdy zaciężnej w Sandomierzu 24 marca 1497 r.

Lp.	Osoba	Poczet	Płaca	Rota	Rata	Żołd	Źródło
1.	Wiktoryn Humbicki	12 koni	120 fl.	200 koni	5 fl.	1000 fl.	RW 2, k. 171
2.	Grot	10 koni	100 fl.	118 koni 82 koni	5 fl. 4 fl.	590 fl. 328 fl.	RW 2, k. 171
3.	Strzała	6 koni	-	98 koni	5 fl.	490 fl.	RW 2, k. 171v
4.	Jan Radzimiński	12 koni	-	172 koni	4 fl.	688 fl.	RW 2, k. 171v
Razem		40 koni	220 fl.	670 koni		3096 fl.	

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2.

Na dwie raty żołdu dla wymienionych w tabelach rotmistrzów wydano w sumie 5896 florenów. Pierwsza rata dla tych rot była liczona po 4 floreny za konia. Druga rata policzona została po 5 florenów bądź po 4 floreny. Ponadto rotmistrzowie otrzymali świadczenia za swoje poczty, które łącznie wyniosły 756 florenów. Wydatki te pochłonęły w sumie 6652 floreny. Podczas obydwóch wypłat wydano prawie równe kwoty. Pod koniec września

s. 132, 151. M. Plewczyński napisał, że zagon tatarski spalił Trembowlę około 20 maja 1498 r. Idem, *Wojny Jagiellonów*, s. 157.

²⁸ A. Nalewajek, *Curienses*, s. 124-126.

²⁹ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 171-171v. Księgi Metryki Koronnej z tego okresu są niekompletne. Brakuje informacji o listach przypowiednich wystawionych w 1496 i 1497 r.

³⁰ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 172-173. Rejestr płac dla rotmistrzów piechoty z tej książki rachunkowej nie został wykorzystany przez historyków wojskowości zajmujących się piechotą zaciężną podczas wyprawy mołdawskiej z 1497 r. Sięgnęli do rejestrów popisowych rot pieszych z AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2 oraz wydatków znajdujących się w rachunkach królewskich AGAD, ASK Oddział 1, sygn. 22. T. Grabarczyk, *Piechota zaciężna*, s. 248-250. Zob. A. Borzemski, op. cit., s. 30-33.

1496 r. rotmistrzom przekazano 3336 florenów, a w kwietniu 1497 r. kwotę 3316 florenów. Przypuszczalnie, określona z góry, podobna suma przeznaczona na wypłaty drugiej raty spowodowała, że żołd policzony został albo po 5 florenów albo po 4 floreny. Ponadto, jak wynika z tabeli 4, dwóm rotmistrzom nie wypłacono wtedy świadczeń za ich poczty.

Ponoszone wówczas wydatki na żołd, jak można się domyślać, miały miejsce przed napływem na dwór królewski pieniędzy z poboru podatków ustalonych na sejmie w 1496 r. Na obronę potoczną w tym czasie były potrzebne olbrzymie kwoty. Jan Olbracht wówczas „musiał ratować się pożyczkami [...] Pożycza, zastawia, sprzedaje co tylko może [...] Tym sposobem zbiera na początku r. 1497 około 35.000 tysięcy złotych polskich”³¹. Przeznaczano je również na rotę piesze. Jesienią 1496 r. na żołd dla rotmistrzów piechoty ujętych w rejestrze, który zachował się w księdze dworzan, wydano 2900 florenów. Na wypłatę kolejnej raty pieniężnej żołdu 24 marca 1497 r. potrzebne były 3453 floreny, ale wypłacono 3393 floreny. Dane te ukazują poniższe tabele.

Tabela 5. Wydatki na żołd dla piechoty zaciężnej w drugiej połowie 1496 r.

Lp.	Osoba	Liczebność roty	Ok. 29 IX	25 X	Źródło
1.	Irzyk Hubaty	200 osób	400 fl.	100 fl.	RW 2, k. 172
2.	Maciej Polak	200 osób	400 fl.	100 fl.	RW 2, k. 172
3.	Kałusz	200 osób	400 fl.	100 fl.	RW 2, k. 172v
4.	Hynek	200 osób	400 fl.	100 fl.	RW 2, k. 172v
5.	Kania	200 osób	400 fl.	-	RW 2, k. 173
6.	Łukasz Luboszwarski	200 osób	400 fl.	100 fl.	RW 2, k. 173
Razem		1200 osób	2400 fl.	500 fl.	

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2.

Tabela 6. Wydatki na żołd dla piechoty zaciężnej w Sandomierzu w 24 marca 1497 r.

Lp.	Osoba	Liczebność roty	Rata	Żołd	Źródło
1.	Irzyk Hubaty	198 osób	3 fl.	594 fl.	RW 2, k. 172
2.	Maciej Polak	200 osób	3 fl.	600 fl.	RW 2, k. 172
3.	Kałusz	196 osób	3 fl.	588 fl.	RW 2, k. 172v
4.	Hynek	178 osób	3 fl.	534 fl.	RW 2, k. 172v
5.	Kania	179 osób	3 fl.	477 fl.	RW 2, k. 173
6.	Łukasz Luboszwarski	200 osób	3 fl.	600 fl.	RW 2, k. 173
Razem		1151 osób		3393 fl.	

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2.

Wypłaty przekazane rotmistrzom piechoty w marcu odnotowano najpierw w rejestrze popisowym, gdzie wspomniano, że wypłacał je Maciej Drzewicki³². Pod koniec kwietnia 1497 r. na ratę żołdu dla kolejnych rot liczących 700 żołnierzy pieszych przeznaczono 2100 florenów. Prawdopodobnie były to nowe rotę piesze w obronie Rusi, ponieważ ich rotmistrzowie nie występowali we wcześniejszych rachunkach Jana Olbrachta. Kwoty wydane na żołd ukazuje poniższa tabela.

³¹ A. Borzemski, op. cit., s. 6.

³² AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2, k. 123v.

Tabela 7. Wydatki na żold dla piechoty zaciężnej 30 kwietnia 1497 r.

Lp.	Osoba	Liczebność roty	Rata	Żold	Źródło
1.	Ambroży	100 osób	3 fl.	300 fl.	RK 22, k. 103v
2.	Sternizek	100 osób	3 fl.	300 fl.	RK 22, k. 103v
3.	Zalejski	100 osób	3 fl.	300 fl.	RK 22, k. 103v
4.	Skała	100 osób	3 fl.	300 fl.	RK 22, k. 103v
5.	Marcisz	100 osób	3 fl.	300 fl.	RK 22, k. 103v
6.	Jan Kolencz	200 osób	3 fl.	600 fl.	RK 22, k. 103v
Razem		700 osób		2100 fl.	

Źródło: AGAD, ASK Oddział 1, sygn. 22.

Piechota zaciężna wiosną 1497 r. dostała ratę pieniężną żoldu w wysokości 3 florenów. Na zapłacenie tych należności dla 1851 żołnierzy wydano około 4500 florenów. Jednemu z rotmistrzów, Kani, wypłacono w Sandomierzu 24 marca kwotę mniejszą o 60 florenów³³. Przyczyną tego mogła być określona pula pieniędzy do wydania wówczas na żold dla rot piechoty. Najwyraźniej w tym okresie nie były zgromadzone większe środki finansowe. Król ciągle dopożycał wtedy pieniądze i przesuwiał terminy spłat wcześniejszych długów³⁴. Także w następnym miesiącu brakowało funduszy i potrzebne były wysokie pożyczki. Duża kwota, którą król wcześniej pożyczył, 8000 florenów, wpłynęła 9 maja³⁵. Już 13 maja władca pożyczył 3000 florenów od podskarbiego koronnego Piotra Kurozwęckiego³⁶. Pod końcem miesiąca pożyczył jeszcze 1400 florenów³⁷.

Pobory z podatków nałożonych przez sejm piotrkowski niewątpliwie były wydawane na wojsko podczas pobytu Jana Olbrachta we Lwowie w czerwcu 1497 r. Wypłatami zajmował się głównie sekretarz królewski Maciej Drzewicki. Rotmistrzowie, zarówno jazdy, jak i piechoty, dostali w tym czasie ratę żoldu w suknie liczoną po 3 floreny. Dla jazdy wypłacono ponadto ratę pieniężną żoldu, która miała wysokość po 2 i ½ florena. Wyższą o 100 florenów kwotę dostał rotmistrz Grot, któremu wcześniej w Sandomierzu za część koni zapłacono po 4 zamiast po 5 florenów. Na podstawie rejestru rotmistrzów można obliczyć, że Drzewicki we Lwowie na żold dla czterech rot konnych, które liczyły 670 żołnierzy, wydał 5460 florenów³⁸. Oprócz tego wypłacił wtedy rotmistrzom tych rot należności z tytułu posiadania własnych pocztów konnych na łączną kwotę ponad 800 florenów.

Pieniądze z tytułu kolejnej raty żoldu liczonej po 3 floreny rotmistrzowie jazdy dostali koło Mogilnicy. Razem dla 670 konnych kwota ta wynosiła 2010 florenów³⁹. Wypłata miała miejsce prawdopodobnie podczas pobytu króla koło Mogilnicy pod koniec lipca⁴⁰. Kolejną ratę żoldu dla zaciężnej konnicy wynoszącą po 4 floreny wypłacił podskarbi nadworny Jakub Szydłowiecki w czasie oblężenia Suczawy. Łączna kwota na 670 konnych wyniosła

³³ Żold dla 179 żołnierzy po 3 floreny wynosił 537 florenów. Z tego wynika, że nie wypłacono 60 florenów.

³⁴ MRPS, t. 2, nr 647, 654, 669, 677, 694, 695, 696.

³⁵ Ibidem, nr 710.

³⁶ Ibidem, nr 723.

³⁷ Ibidem, nr 733.

³⁸ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 171-171v.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

2680 florenów. Następnie pod Haliczem rotmistrzowie dostali po 30, a w jednym przypadku 40 florenów⁴¹.

Z zapisów w rejestrze rotmistrzów wynika, że w okresie wyprawy mołdawskiej rotty jazdy otrzymały łącznie 12 i ½ florena żołdu za konia, który obejmował sukno liczone po 3 floreny oraz 9 i ½ florena rat pieniężnych. Zestawienia wypłat dla rotmistrzów wskazują, że konnica biorąca udział w wyprawie była dobrze opłacona. W okresie od czerwca do października 1497 r. na bieżąco wypłacono żołd, jaki należał się za przeszło jeden kwartał służby, licząc według stawki kwartalnej po 10 florenów za konia.

Nie gorzej, a nawet lepiej, w świetle rejestru rotmistrzów w tym czasie wyglądały wypłaty żołdu piechocie, której przysługiwało 5 florenów za kwartał służby. Od czerwca do października 1497 r. wypłacono rotom pieszym 8 florenów żołdu, łącznie z suknem liczonym po 3 floreny. We Lwowie, oprócz wypłaty sukna, większość rotmistrzów piechoty otrzymała od Drzewickiego ratę pieniężną liczoną po 1 florenie⁴². Następnie we Lwowie lub pod Mogilnicą rotom pieszym wypłacono po 2 floreny⁴³. Kolejną ratę, również po 2 floreny, wypłacili rotmistrzom piechoty Jakub Szydłowiecki pod Suczawą⁴⁴. Ci, którzy wrócili z wyprawy, dostali kolejną ratę po 2 floreny. Jedyny zapis odnośnie do tej wypłaty dotyczył rotmistrza Łukasza Luboszwarskiego. Z jego rotty liczącej 200 żołnierzy po wyprawie wypłacono żołd jedynie dla 56 osób⁴⁵. Z tego wynikałoby, że skala strat ludzkich, które poniósł oddział Luboszwarskiego, była ogromna. Znacznie wyższa, niż wskazują popisy strat uzbrojenia rotty, które były na poziomie 20%⁴⁶.

Można się domyślać, że finansowanie całej zaciężnej jazdy oraz piechoty w okresie wyprawy mołdawskiej wyglądało tak, jak pokazuje rejestr rotmistrzów znajdujący się w księdze rachunkowej płac dworzan konnych. Z powodu braku listów przypowiednich nie sposób dla tego czasu określić liczby wszystkich rot konnych i pieszych oraz całkowitej liczebności wojska zaciężnego, a także stawek żołdu dla jazdy zaciężnej. Niekompletne popisy wojskowe z 1497 r. wskazują, że oprócz rot konnych i pieszych, które kontynuowały służbę, m.in. hetmana ziem ruskich Stanisława Chodeckiego, rotmistrza Macieja Jankowskiego, były też nowe, większe lub mniejsze oddziały zaciężne, np. Kaspra Rakwicza, Wrony, Zaleskiego⁴⁷. Historycy wojskowości szacują, że łącznie liczebność konnicy zaciężnej oraz nadwornej, a także zaciężnej piechoty podczas wyprawy mołdawskiej wynosiła 6-7 tysięcy wojska⁴⁸. Koszty zostały pokryte przychodem z podatków, których pobór uchwalono na sejmie z 1496 r. Brak rejestrów rachunkowych prowadzonych w tym okresie przez Macieja Drzewickiego uniemożliwia dokładniejsze zbadanie tych zagadnień.

Jan Olbracht jesienią 1496 r. na Ruś wysłał nie tylko rotty konne, lecz także wielu dworzan konnych. Byli to zarówno dworzanie, którzy dotychczas służyli na dworze królewskim, jak i osoby przyjęte w tym czasie. Od listopada 1496 do maja 1497 r. do rejestru dworzan wpisano

⁴¹ Ibidem.

⁴² Wypłaty te otrzymali Irzyk Hubaty, Kałusz, Kania i Łukasz Luboszwarski. Ibidem, k. 172-173.

⁴³ Informacje tę podano w zestawieniu wypłat dla Macieja Polaka. Ibidem, k. 172.

⁴⁴ Ibidem, k. 172-173.

⁴⁵ Informacja o tej racie znajduje się w zestawieniu wypłat dla Łukasza Luboszwarskiego. Ibidem, k. 173.

⁴⁶ Por. T. Grabarczyk, *Piechota zaciężna*, s. 255.

⁴⁷ Ibidem, s. 249-250.

⁴⁸ M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów*, s. 133.

ponad 60 osób, które dostały pierwszą wypłatę za poczty w tym czasie⁴⁹. Liczebność ich pocztów łącznie przekraczała 300 koni. Niemal wszyscy byli przyjęci do służby wojskowej, kiedy król rozbudowywał obronę Rusi bez pieniędzy z poboru podatków. Niektórzy służyli od kilku miesięcy, a pierwszą wypłatę dostali dopiero pod koniec maja lub w czerwcu 1497 r.⁵⁰

Do czasu wyjazdu Jana Olbrachta ze Lwowa, który nastąpił 26 czerwca, Maciej Drzewicki wypłacał świadczenia prawie każdego dnia. Płacił dworzanom należności za ostatnie miesiące oraz bieżące uposażenie, w większości po 2 floreny za konia. Poczty wielu członków dworu w tym czasie liczyły więcej koni niż zazwyczaj. Najpierw wypłaty dostały wszystkie osoby będące w służbie od długiego lub krótszego czasu. Na końcu Drzewicki wypłacił świadczenia osobom nowym czyli: *Curienses noviter suscepti in Valachiam Anno Domini 1497*⁵¹. Wypłata dla nowo przyjętych miała miejsce 22 czerwca. Do rejestru dworzan wpisano wtedy 40 osób. Dalsza część rejestru została jeszcze uzupełniona o kilkanaście osób, które przyjęto do służby nieco wcześniej⁵². W sumie poczty dworzan wpisanych do rejestru w czerwcu 1497 r. liczyły ponad 250 koni. Potem zapisy w rejestrze dworzan się urywają. Część osób, która pełniła służbę w gwardii dworzan w okresie wyprawy mołdawskiej, nie została ujęta w tej księdze.

Konnica, zarówno złożona z dworzan, jak i rot jazdy zaciężnej, otrzymała następną wypłatę podczas oblężenia Suczawy. Uposażenie po 4 floreny za konia wypłacił wtedy Jakub Szydłowiecki⁵³. Następnie we Lwowie dworzanie, którzy powrócili z królem, dostali wypłatę od Macieja Drzewickiego. Według wykazów płac dworzanom przysługiwała wówczas wypłata po 10 florenów za konia, czyli stawka kwartalna⁵⁴. Z tego wynika, że największa część wynagrodzenia za służbę w wyprawie wypłacana była dopiero po jej zakończeniu.

Późniejszy zapis w rejestrze dworzan z 1499 r. informuje, że okres liczony jako *servicium valachicum* wyniósł półtora kwartału i trzy tygodnie⁵⁵. Miał długość przeszło pięciu miesięcy, co zgadza się z terminem, w którym odbywała się wyprawa, licząc od czerwca do listopada 1497 r. Uposażenie za jednego konia za ten okres wynosiło 16 florenów⁵⁶.

Według badań historyków wojskowości gwardia dworzan podczas wyprawy liczyła 2000 konnych⁵⁷. Przy takiej liczebności konnicy nadwornej należności za okres służby mołdawskiej, licząc po 16 florenów za konia, wyniosłyby 32000 florenów. Lecz część dworzan nie wróciła z wyprawy, a wielu poniosło znaczne straty w swych pocztach. Bez rachunków sekretarza Macieja Drzewickiego trudno oszacować, ile wydano na wypłaty dla dworzan

⁴⁹ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 103v-111, 145v, 154v, 158v-170v, 176-181. O przyjmowaniu ich do służby militarnej oraz pełnieniu jej na Rusi świadczyły popisy pocztów konnych. AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2, k. 84-94v, 113-117, 122v.

⁵⁰ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 181v-182, 192v.

⁵¹ Ibidem, k. 182v.

⁵² Ibidem, k. 182v-195. A. Nalewajek, *Curienses*, s. 126-127.

⁵³ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 107-107v; A. Nalewajek, *Lista wypłat dla dworzan konnych Jana Olbrachta koło Suczawy w 1497 r.*, „Saeculum Christianum”, 28/2021, nr 2, s. 259-265; eadem, *Nazewnictwo geograficzne dotyczące wyprawy mołdawskiej z 1497 roku w aktach skarbowych Jana Olbrachta*, w: *Relacje polsko-rumuńskie w historii i kulturze – wczoraj i dziś*, red. E. Wieruszewska-Calistru, Suczawa 2023, s. 13.

⁵⁴ AGAD, ASK Oddział 1, sygn. 21, k. 5; *Účty dvora*, s. LVII.

⁵⁵ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 44.

⁵⁶ Kwota zaległych należności za poczet 8-konny wyniosła 128 florenów czyli po 16 florenów za konia. Ponadto rozliczenie obejmowało osobno dodatkowe należności z powodu strat poniesionych w wyprawie. Ibidem.

⁵⁷ M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów*, s. 133; T. Grabarczyk, *The Polish court banner*, s. 29.

konnych z tytułu służby mołdawskiej. Nie wiadomo również, jakimi sumami dysponował na wypłaty po zakończeniu wyprawy, a przecież od ilości pieniędzy z poboru zależała planowana długość okresu służby mołdawskiej. Ściąganie podatków trwało, o czym świadczą listy królewskie skierowane w lipcu 1497 r. do poborców w województwie pomorskim oraz wojewody malborskiego⁵⁸. Władca prosił także radę miejską Gdańska o pieniądze na prowadzoną „wojnę przeciwko Turkowi, nieprzyjacielowi naszej wiary i naszego Królestwa” w liście datowanym 18 czerwca 1497 r.⁵⁹

Przypuszczalnie współpracownicy Jana Olbrachta posiadali jakieś szacunki kosztów wyprawy i przygotowano się do wypłacenia gwardii dworzan po 16 florenów za konia. Na zaplanowanie takiej długości służby mołdawskiej wskazuje wysokość rat wypłacanych dworzanom. Przed rozpoczęciem wyprawy dostali po 2 floreny we Lwowie, następnie po 4 floreny pod Suczawą oraz 10 florenów po powrocie do Lwowa. Raczej nie przewidywano, aby wyprawa miała potrwać dłużej, bo nie wystarczyłoby pieniędzy z zebranych podatków, a finanse królewskie były mocno nadwyrężone obciążeniami pożyczkowymi i zastawami dochodów.

Z wykazów płac w rejestrze dworzan wynika, że funduszy na wypłaty dokonywane przez Macieja Drzewickiego zaczęło już brakować po powrocie do Lwowa. Zapewne z tego powodu pokojowcy królewscy po powrocie z wyprawy otrzymali po 5 florenów z tytułu należności za służbę mołdawską oraz po 5 florenów bieżącego uposażenia za nową służbę na dworze. Drzewicki wypłacił im wtedy tylko połowę raty za służbę mołdawską, a resztę należności otrzymali w następnym roku⁶⁰. Stąd można przypuszczać, że we Lwowie pod koniec 1497 r. całość uposażenia przysługującego za służbę mołdawską zapłacono osobom zatrudnionym na okres wyprawy oraz przypuszczalnie dworzanom, którzy mieli pozostać w służbie ruskiej. W późniejszych terminach wypłacano należności za służbę mołdawską, odszkodowania i rekompensaty członkom rodzin poległych dworzan, a sprawy te ciągnęły się przez następne lata⁶¹.

Grupie dworzan, która wchodziła w skład obrony potocznej i pełniła służbę na Podolu w latach 1495-1496, najszybciej oszacowano i zapewne wypłacono odszkodowania za straty, aby mogli uzupełnić swe poczty i dalej służyć na Rusi⁶². Z wykazu strat obejmującego 35 dworzan wynika, że w ich pocztach ubyla ponad połowa koni, które zostały zabite lub wzięte przez Turków głównie w czasie bitwy pod Koźminem⁶³. Łącznie stracili oni 126 koni spośród 208, które liczyły ich poczty. Odszkodowania za ich straty oszacowano na łączną kwotę 1870 florenów⁶⁴.

W przypadku dziesięciu osób z tej grupy można porównać wysokość należności za straty powstałe podczas służby w obronie Rusi przed wyprawą z odszkodowaniami przysługującymi

⁵⁸ *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (Jan Olbracht i Aleksander Jagiellończyk)*, oprac. S. Szybkowski, Gdańsk 2016, nr 91, 92.

⁵⁹ „Potrzebna jest mu zatem godna pomoc ze strony gdańszczan w postaci pieniędzy, które po ich zgromadzeniu powinny być do króla wysłane, za co będzie im bardzo wdzięczny”. Ibidem, nr 90.

⁶⁰ AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2, k. 9v, 116v, 117v, 118v, 119v, 120v, 121v, 126v, 127, 134, 136, 138, 139, 141, 144, 146, 148, 153, 154, 158, 159v, 160, 160v, 161, 162, 162v, 164, 166v, 167v, 168, 168v, 169v.

⁶¹ AGAD, ASK Oddział 1, sygn. 26, k. 124v, 125v; AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 4, k. 123v.

⁶² A. Nalewajek, *Nazewnictwo geograficzne*, s. 13-14.

⁶³ AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2, k. 134-143v; T. Grabarczyk, *The Polish court banner*, s. 32-33.

⁶⁴ AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2, k. 143v.

za straty poniesione w okresie służby mołdawskiej. Były to kwoty zbliżone, jak pokazano poniżej w tabeli.

Tabela 8. Porównanie odszkodowań dla dworzan za straty w służbie przed wyprawą mołdawską z odszkodowaniami za straty poniesione w służbie mołdawskiej w 1497 r.

Lp.	Osoba	IV 1497	Źródło	XI 1497	Źródło
1.	Mikołaj Jemielnicki	58 fl.	RW 2, k. 76	78 fl.	RP 2, k. 136
2.	Bernard Goławiński	80 fl.	RW 2, k. 93v	102 fl.	RP 2, k. 134v-135
3.	Stanisław Dołuski	63 fl.	RW 2, k. 95	90 fl.	RP 2, k. 139-139v
4.	Jardanowski	110 fl.	RW 2, k. 101	104 fl.	RP 2, k. 134-134v
5.	Mikołaj Wessel	80 fl.	RW 2, k. 100	59 fl.	RP 2, k. 134
6.	Stanisław Kosiński	58 fl.	RW 2, k. 100v	78 fl.	RP 2, k. 136v
7.	Kościowicz	38 fl.	RW 2, k. 102	58 fl.	RP 2, k. 142v-143
8.	Balicki	38 fl.	RW 2, k. 50	71 fl.	RP 2, k. 143
9.	Niczacki	52 fl.	RW 2, k. 44	92 fl.	RP 2, k. 140
10.	Jakub Pelka	18 fl.	RW 2, k. 56	36 fl.	RP 2, k. 135
Razem	10 osób	595 fl.		768 fl.	

Źródło: AGAD, ASK Oddział 86, sygn. 2; AGAD, ASK Oddział 85, sygn. 2, (cyt. jako RP 2).

Wiadomości w rejestrach rachunkowych o pokaźnych stratach w pocztach dworzan pełniących służbę na Podolu oraz w rotach konnych w pierwszym półroczu 1497 r. wskazują, że w tym czasie strona polska broniła się i stawiała czoło najeźdźcom. Tymczasem historiografia obarcza winą Jana Olbrachta, że z powodu ideologii antytureckiej rozpoczął wojnę przeciwko Turkom⁶⁵. Dokument królewski dla Trembowli z 25 maja 1497 r. świadczy o tym, że przed tą datą jedna z ważniejszych twierdz Podola została zniszczona przez Tatarów. Jeśli dokładniej przyjrzeć się zapisom w rachunkach to dostrzeże się, że doszło do starcia militarnego okupionego dużymi stratami. Źródła dokumentowe dowodzą tego, że obrona ziem należących do Korony miała wymiar rzeczywisty, tj. fizycznego zwalczania zagrożenia, oraz nie była tylko propagandą antyturecką. Istniejący stan wojny wszedł wtedy w fazę zbrojną z powodu dalszej ekspansji Turcji w rejonie szlaków nadczarnomorskich. Wyprawa wojenna Jana Olbrachta w drugiej połowie roku była reakcją na niebezpieczeństwo ataków turecko-tatarskich na Ruś i próbą zażegnania ich przyczyny.

Założenia, które przyświecały podjęciu wyprawy mołdawskiej, przedstawia dokument królewski wystawiony pod Mogilnicą 18 lipca 1497 r. Treść arengi jest następująca: *pro defensione Regni nostri expeditionem adversus Turcos pro recuperandis quae castris Liconstonum et Monocasti alias Kilie et Balagrod ex quibus nondum Regno nostro sed universe Reipublicae Cristiane magna comminebant periclam Regnumque nostrum in partibus Russie per incursiones Turcorum ex ipsius castris vastaretur magnis sumptis or impensis cum omnibus principibus, barones Regni nostri suscepissimi ad prosequendam ipsam expeditionem de unanimi consilio et consensu prelatorum et baronum consiliarorum nostrorum*⁶⁶. Zatem właściwie do czasu wejścia Jana Olbrachta z wojskiem na terytorium Mołdawii zakładano, że dalekosiężnym celem wyprawy jest odzyskanie Kilii i Białogrodu zdobytych przez Turków, by zatrzymać ich najazdy na Ruś⁶⁷.

⁶⁵ Por. M. Plewczyński, *Wojny Jagiellonów*, s. 131-132; K. Niemczyk, *Antemurale Christianitatis*, s. 44-45.

⁶⁶ AGAD, Metryka Koronna, MK 16, k. 73; MRPS, t. 2, nr 758.

⁶⁷ Nie wspomniana o tym dokumencie królewskim K. Niemczyk. Eadem, *Antemurale Christianitatis*, s. 43-61.

Istotnym czynnikiem, który wpłynął na podjęcie tak wielkiego i kosztownego wysiłku militarnego, były rosnące nakłady finansowe na obronę Rusi. Coraz większe wydatki wojkowe pokrywano z dochodów skarbowych, a to z kolei uszczuplało finanse królewskie. Koszty utrzymywania wojska na Podolu stanowiły obciążenie trudne do sfinansowania w dłuższym okresie bez poborów podatków uchwalanych na sejmie. Oddziałom wojskowym trzeba było zapłacić jednakową stawkę za służbę oraz straty, niezależnie od tego, czy pilnowały obszarów na miejscu, czy uczestniczyły w wyprawie zagranicznej. Gdyby nie doszło do wyprawy mołdawskiej, to w drugiej połowie 1497 r. również wydano by ogromne sumy na obronę Rusi dla walczących tam wojsk. Przypuszczalnie doszłoby do najazdów turecko-tatarskich, strat militarnych i spustoszenia Podola. Liczono, że wyprawa wojenna temu zapobiegnie i osłabi napór turecki, ale przebiegła bez powodzenia i została okupiona dużymi stratami w zasadzce w lasach bukowińskich pod Koźminem. Z brakiem sukcesu militarnego kampanii czarnomorskiej Polska mierzyła się w następnych latach wojny z Turcją, dalej ponosząc wielkie nakłady na wojsko, a doznając spustoszenia wielu miast, miasteczek i wsi. Jedynie powodzenie wyprawy mołdawskiej mogłoby przyczynić się do zmniejszenia presji tureckiej oraz wysiłków obronnych po polskiej stronie.

Trzeba podkreślić, że straty wojskowe oraz spalenie Trembowli w pierwszej połowie 1497 r., poświadczane przez rachunki oraz dokument królewski, wskazują, że najpierw doszło do ataku Tatarów na Podole, a następnie do wyprawy Jana Olbrachta do Mołdawii. Analiza aspektów finansowych uzupełnia tę wiedzę oraz pozwala lepiej poznać realne, militarno-obronne i skarbowe powody, które zaważyły na tym, że władca podjął tak „wielkie wyteżenie zbrojne”⁶⁸. Nie ulega też wątpliwości, że Jan Olbracht jako głowa panującego rodu pragnął zatrzymać ekspansję turecką zagrażającą władztwu Jagiellonów w Europie Środkowowschodniej.

Bibliografia

Źródła

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego Oddział 1 Rachunki Królewskie, sygn. 21, 22, 26, 29; Archiwum Skarbu Koronnego Oddział 85 Rejestry Popisowe Wojska Koronnego, sygn. 1, 2; Archiwum Skarbu Koronnego Oddział 86 Rachunki z przychodów i wydatków na potrzeby wojska koronnego, sygn. 1, 2, 3, 4.
- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Metryka Koronna, MK 16.
- Matricularum Regni Poloniae Summaria*, wyd. T. Wierzbowski, t. 2, Warszawa 1907.
- Účty dvora prince Zikmunda Jagellonského vévody hlohovského a opavského, nejvyššího hetmana Slezska a Lužic, z let (1493) 1500-1507*, wyd. P. Kozak, Praha 2014.

Opracowania

- Borzemski A., *Sily zbrojne w wołoskiej wojnie Jana Olbrachta*, Lwów 1928.
- Czamańska I., *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań 1996.
- Górka O., *Białogród i Kilia a wyprawa z 1497 r.*, „Sprawozdania z Posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział II”, 25/1932, s. 1-22.
- Grabarczyk T., *Piechota zaciężna Królestwa Polskiego w XV wieku*, Łódź 2000.
- Grabarczyk T., *The Polish court banner in the Moldavian expedition in 1497*, „Fasciculi Archaeologiae Historicae Lodziensis”, 2017, z. 30, s. 29-34.

⁶⁸ F. Papée, *Jan Olbracht*, s. 107.

- Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (Jan Olbracht i Aleksander Jagiellończyk)*, oprac. S. Szybkowski, Gdańsk 2016.
- Lewicki A., *Król Jan Olbracht. O klęsce bukowińskiej 1497 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 7/1893, s. 1-15.
- Niemczyk K., *Antemurale Christianitatis? Propaganda antyturecka a wyprawa Jana Olbrachta z 1497 roku w świetle źródeł*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, 146/2019, z. 1, s. 43-61.
- Nalewajek A., *Lista wypłat dla dworzan konnych Jana Olbrachta koło Suczawy w 1497 r.*, „Saeculum Christianum”, 28/2021, nr 2, s. 259-265.
- Nalewajek A., *Dwór królewski Jana Olbrachta w latach 1492-1501. Wykazy dworzan i rodziny dworskiej*, Warszawa 2022.
- Nalewajek A., *Place dworzan konnych w okresie panowania króla Jana Olbrachta (1492-1501)*, w: *Jagiellonowie i ich świat. Bogactwo i ubóstwo Jagiellonów*, red. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2025, s. 125-142.
- Nalewajek A., *Curienses na służbie wojskowej na Rusi za panowania króla Jana Olbrachta – zarys problematyki źródłowej*, „Historia Slavorum Occidentis”, 32/022, nr 1, s. 119-136.
- Nalewajek A., *Nazewnictwo geograficzne dotyczące wyprawy moldawskiej z 1497 roku w aktach skarbowych Jana Olbrachta*, w: *Relacje polsko-rumuńskie w historii i kulturze – wczoraj i dziś*, red. E. Wieruszewska-Calistru, Suczawa 2023, s. 9-16.
- Niemczyk K., *Wyprawa Jana Olbrachta z 1497 r. w historiografii polskiej*, w: *Związki polsko-rumuńskie w historii i kulturze*, red. E. Wieruszewska-Calistru, K. Stempel-Gancarczyk, Suczawa 2018, s. 98-110.
- Papée F., *Jan Olbracht*, Kraków 2006.
- Papée F., *Zagadnienia Olbrachtowej wyprawy z 1497 r.*, „Kwartalnik Historyczny”, 47/1933, nr 1, s. 17-30.
- Plewczyński M., *Wojny Jagiellonów z wschodnimi i południowymi sąsiadami Królestwa Polskiego w XV wieku*, Siedlce 2002.
- Smolucha J., *Kilka uwag na temat wyprawy czarnomorskiej Jana Olbrachta w 1497 r.*, „Studia Historyczne”, 40/1997, nr 3, s. 413-421.
- Spieralski Z., *Kampania obertyńska 1531 roku*, Warszawa 1962.
- Spieralski Z., *Po klęsce bukowińskiej 1497 r. Pierwsze najazdy Turków na Polskę*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 9/1963, cz. 1, s. 45-58.
- Spieralski Z., *Geneza i początki obrony potocznej. Studium o wojsku polskim w XV w.*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 34/1992, s. 3-34.